

Dr. Ivo Fabinc

H KORENINAM NEENOTNOSTI V EVROPI

- I. Razpad imperiuma in sacerdotiuma**
- II. Nasledstvo in medvladje v Nemškem cesarstvu**
- III. Zaplet na Vzhodu**
- IV. Saga o smrti, ki razpleta**
- V. Ideja in realnosti v svetu kralja Matije Korvina**
- VI. Epilog**

»Smrt Matije Korvina pomeni tudi konec uravnovešenih odnosov med vzhodom in zahodom kontinenta. Med njimi nastaja ekonomski in kulturni zid... Evropa je zdaj razdeljena na dvoje. Zahod se zanima za morja, Vzhod se ukvarja sam s seboj. 1492. je potrdila to razpoko. Potrebno je bilo pet stoletij, da se začne zoževati...«

Iz:

Jacques Attali, »1492«. Fayard, Paris. 1991. str. 124

Evropa iz časov rimskega carstva je zaradi notranje iztrohnosti in napadov plemenskih hord izginila. Idejo o Evropi sta neuspešno vzdrževala: Bizanc z upadajočo močjo skozi stoletja in carstvo Karla Velikega do njegove delitve v Verdunu, pozneje le še zagovorniki osvajalnih politik prvega, drugega in tretjega cesarstva in seveda občasni gorečnejši.

Današnje Evropske skupnosti niso to, so le poskus integracije zahodne Evrope, vreden pozornosti, vendar ne več kot to. Univerzalno zasnovane cerkvene institucije se ne morejo izčrpati v evropski ideji. To nasploh velja za vsa gibanja s predznakom univerzalizma.

V preteklosti so s stališča ideje o Evropi prevladovali dezintegracijski procesi.

V poznem fevdalizmu so bile nosilke teh procesov vladajoče dinastije, izpostavljene neprestanim medsebojnim trenjem in predvsem usodnemu izumiranju. Cerkvene institucije preživljajo eno najtežjih obdobj svojega obstoja. Tudi cvetoča mesta niso združevala, temveč so obstajala, živela in izginjala v nasprotujočih si interesih med njimi. Kmečke vstaje so napadale veljavni družbeni red, vendar niso ustvarjale vidno novega.

Zato zbujajo pogled v ta del preteklosti vtis turbulentnih gibanj, pri katerih ni opaziti pravilnosti, čeprav te obstajajo.

Namen naslednjega eseja je raziskati prav ta gibanja in izločiti velike točke zgodovinskih konfrontacij ter njihove nosilce v srednji Evropi in tudi na naših tleh.

Srečanja z grofi na etničnem področju Slovencev, z ogrskim kraljem Matjažem Korvinom in s kmečkimi upori, naj bi prispevala k poglobljenemu dojemu lastnih korenin, vendar tudi korenin neenotnosti v Evropi.

I. RAZPAD IMPERIUMA IN SACERDOTIUMA

1) Konflikti med dinastijami in njihovo izumiranje v poznem fevdalnem času izzivajo prave politične travme, obdobja prekrivajočih se vladavin ali brezvladja.

Od leta 1338 divja na zahodnem delu karolinškega imperiuma stoletna vojna med rodovi Francije in Anglije, ki se je končala šele ob strah zbujačem padcu Carigrada (1453).

Na vzhodnem delu karolinškega imperiuma je izumrla l. 1254 dinastija Hohenstaufovcev, cesarjev Svetega rimskega carstva (*Sacrum romanum imperium* – v nadaljevanju Nemško carstvo); to vodi do vstopa habsburške in luksemburške dinastije v boj za cesarski položaj in za dinastijska bogastva. Ta vstop je pospešen z izumrtjem stare plemiške rodbine Babenbergovcev, vojvod Avstrije in Štajerske, kakor tudi z izumrtjem plemiških rodbin Andechs-Meranske (1248) in Spanheimovske (1269).

Na Balkanu poteka razpad Bizanca; tega so najprej trgovski interesi križarjev potisnili v Latinsko carstvo (1204–1261), ki so ga kontrolirali tujci, potem pa ga prepustili njegovi usodi na braniku neobstoječe Evrope pred napadajočimi Otomani, ki stopajo leta 1354 prvič na evropski kontinent. Medtem ko so napadi Mongolov – po prvem preplahu – odprli obdobje »mongolskega miru«, je bil prodor Otomanov, nasprotno, v tej epohi navdahnjen z idejo »svete vojne« in z utemeljevanjem univerzalnega carstva islama.¹ Na ta izziv vodilni sloji Evrope sploh niso bili pripravljeni. Tako kot stoletja pozneje so prepuščali stihijsko obrambo narodom, ki so se znašli na poti novih napadalcev in skušali – brezuspešno – buditi duha križarskih vojn.

To splošno slabljenje tradicionalnih centrov moči v Evropi je zajelo tudi širok dinastijski prostor ogrskih Arpadovičev v srednji Evropi in na Balkanu, vključno Hrvaško. Ko je tudi ta dinastija izumrla (1301), je bila dežela potisnjena v kaotično trenje za nasledstvo, ki je pripeljalo v deželo tujo dinastijo iz mlajše veje neapeljskih Anžincev.

V teh okoliščinah se na vzhodni in južnovzhodni periferiji fevdalne Evrope potrjujejo povsem nove ali obnovljene družbeno-politične sile, ki vsaka zase želi doseči status dinastije in vladati nad čimbolj obsežnim dinastijskim teritorijem, vzetim drugim odhajajočim. Vrstijo se rodovi in dinastije Pšemislovičev na Češkem, Pjastovičev na Poljskem, Nemanjičev v Srbiji, Kotromaničev v Bosni, Frankopanov in bribirskih Šubičev na Hrvaškem, vladarjev drugega bolgarskega carstva... V pestrem kalejdoskopu zgodovinskih dogajanj tudi te dinastije živijo, se borijo in izginjajo.

Rusija, še vedno pod tolerantnim tatarskim gospostvom, se upira naskokom Švedov in nemškega viteškega reda (vloga Aleksandra Nevskega (1240 in 1242) in »zbira ruske zemlje« okoli Moskve do nastopa Ivana III. (1462–1505), ki ta proces končno zaključí. Čas za nastop na evropskem prizorišču še ni prišel.

To velja tudi za vse dežele severne Evrope, ki so – vse sprte med seboj – še

¹ Več o strategiji otomanskega nastopa v Evropi: Fabinc Ivo: »Pri koreninah sedanosti, 1492 – ob odkrivanju že odkritega«. Sodobnost, št. 11, 1992. Ljubljana.

vedno na periferiji Evrope. Čeprav Danska ni več država iz časov Knuta Velikega in Waldemarja I. Velikega, ima še vedno poseben položaj, ki se kaže tudi v Kalmarski uniji med Dansko, Norveško in Švedsko – s katero želi Margareta, hči Waldemarja IV., urediti bolno vprašanje nasledstva (1397), kakor tudi v uniji med Dansko in Norveško, znotraj Kalmarske unije, ki je trajala stoletja (do Kielskega miru v l. 1814).

Tudi Iberijski polotok še preživlja vse težave poznega fevdalnega obdobja na obrobju Evrope in vso zapletenost rekonkviste – osvobajanja od arabske prevlade – ki se izteče ob koncu XV. stoletja. Špansko poseganje za Sicilijo in drugimi otoki v zahodnem delu Sredozemskega morja ter portugalska raziskovalna in kolonizatorska potovanja vzdolž afriških obal pripravljajo, da na široko odpro knjigo v zgodovino.

Fevdalizem ni rešil kontinuitete vladavine v času in prostoru in ga tudi ni mogel rešiti, zaostрил ga je celo do absurda in je tudi v tem doživel svoj zgodovinski poraz.

2) Sočasno z razpadom karolinškega imperiuma poteka razpad karolinškega *sacerdotiuma* – rimske papeške oblasti. Ta se začneja z borbami okoli pravic za investituro, se zaplete v času »avinjonskega suženjstva« (1309–1377) rimskih papežev in se končuje po vrnitvi papežev v Rim v t. im. veliki shizmi, ki kulminira v znamenitem soobstoju treh papežev.

Korenine tega razkrajanja so globlje in posegajo do dnevov delitve še enotne Cerkve na njen zahodni, rimskokatoliški, in njen vzhodni, pravoslavni del (1054), delitev, ki jo noben poskus uniatov ni več odpravil. Nenehne so zahteve za drugačnim razumevanjem potreb duhovnega življenja: od reformatorskih težni samostana v Clunyju do ustanavljanja siromašnih redov frančiškanov in benediktincev ter raznih verskih skupin – eremitov, avguštincev, apostolskih bratov, patarenov... – in tudi sklepov najvišjih organov cerkve, njenih koncilov. Papež Inocenc III. (1198 do 1216) je bil med zadnjimi papeži – pred razkolom –, ki je radikalno uspel povzdigniti avtoriteto rimskokatoliške Cerkve (na lateranskem koncilu sprejeta dogma o transsubstanciaciji (1215), ustanavljanje inkvizicije).

Trije »reformni koncili« – v Pisi, Konstanci in Baslu, predvsem pa koncil v Konstanci (1414–1418) – so uveljavili v duhu svojega časa idejo o vrhunskem položaju koncilov v upravljanju s Cerkvijo (episkopalni sistem, ki je bil potem na tridentinskem koncilu v meteu reformacije ovržen). Cesar Sigismund se je osebno srečal z nevarnostmi otomanskega vstopa na Balkan in se zavedal slabljenja enotnosti zahoda – spodbujal je sklic koncila v Konstanci in tudi prispeval k odpiranju epohe verskih pregonov z obsodbo husistične deviacije (in tudi Wycliffovih idej) in s sežigom Jana Husa na grmadi; vse to pa ni več moglo ustaviti husitskih vojn na Češkem in pogrezanja cerkvene organizacije v nove težave.

Koncil v Konstanci je bil zadnji poskus dokaza enotnosti zahodnega krščanstva, ki je v velikih reformacijskih posegih v XVI. stoletju doživelo še nove, hujše udarce.

3) Iz *mest*, ki so se pohlevno stiskala ob vznožju plemiških gradov, se je razvila gosta mreža italijanskih, flamskih in severnonemških – v Hansi združenih – trgovskih, obrtniških in finančnih centrov, ki so pogostoma postali prave imperialne tvorbe v propadajočem fevdalizmu.

Predvsem severnoitalijanska mesta obvladujejo bazen Sredozemskega morja, Hansa monopolizira baltično trgovino, flamska mesta proizvajajo in posredujejo, le

v majhnem številu mest se kumulira kapital, namenjen poslovnim in državnim operacijam.

Posebno mesto zavzema Carigrad kot center politične, verske in trgovske moči, kjer se vodi bitka trgovskih mest za posebne privilegije, dokler pač Bizanc obstaja, pod novim gospodstvom pa tudi pozneje.

Poleg fevdalnih slojev – plemiškega in duhovniškega – se javlja nov, meščanski sloj, ki je postal bolj gibljiv, nevezan na zemljo, sposoben, da organizira gospodarsko življenje v skladu z novimi potrebami. Zaradi svoje ekonomske moči je iskan koristen zaveznik vseh, ki se želijo izogniti krutostim fevdalnega sistema. Izziva odpor, kadar ne sledi tuji želji ali zapovedi, ali pa se med seboj povezuje nekonvencionalno. To je tisti skupni interes, ki v bojih tega časa povezuje mesta in tiste nosilce kraljeve časti, ki iščejo izhod iz težav fevdalnih odnosov. Odtod, kot način pridobivanja privržencev, izbrani svobodni kraljevi trgi in mesta, kraljevi privilegiji in celo pravice mestnih univerz, da delijo akademske naslove.

Benetkam – tej naši stoletni sosedi – je dano, da preraste samo sebe, da izkorišča kolonialno-trgovinske odnose z vzhodnim Sredozemljem in s črnomorskimi obalami, da razširi svoj vpliv na kopensko ozadje – od Cremona do Soče, in tako tudi zavre poskuse Otomanov, da bi jo ogrozili z ozadja, hkrati pa odpravi svetovno oblast akvilejskih patriarhov (1440).

Benetke niso preživele spreminjanja »svojega« morja v zaprto. Vsi njeni napor, da obdrži svoj položaj, niso mogli dočarati starih časov. To, kar je dokončal Napoleon čez tristo let, se je začelo s padcem Carigrada v otomanske roke.

4) Temelj evropske civilizacije, njeno *kmečko prebivalstvo*, je preživljalo združene napade vseh jezdecev apokalipse: od vojn do nasilja plemičev, od visokih dajatev do utrudljive tlake, od epidemij kuge (iz 1348, ki je prepolovila prebivalstvo vse Evrope) do neizdržljive lakote. Kmečke vstaje se vrstijo, čeprav le redko kot usklajene kmečke vojne. Povezujejo se pogostoma z nezadovoljstvom drugih slojev, tudi z verskimi nemiri.

Upori flandrijskih tkalcev (1320–1328) se nadaljujejo v »žakeriji« francoskih kmetov (1358); v Firencah pride do vstaje čompoz – tekstilnih delavcev v obrtniških delavnicah (1348); v Angliji se vzdignejo pod Wattom Taylorjem kmetje (1381); husitske vojne (1419–1436) pod vodstvom Jana Žiške in Jeronima Praškega dolga leta vznemirjajo češko deželo; tudi masovna popularnost mladega Hansa Böhmeima von Niklaushausna (1476) – ki so ga tudi sežgali na grmadi – je napovedovala veliko kmečko vojno v Nemčiji v prihodnjem stoletju. Sem sodi tudi prva kmečka vstaja koroških kmetov pod Matjažem (1478) kot predigra dveh in pol stoletij kmečkih uporov na slovenskih tleh.

Znane so ostre reakcije vodilnih krogov: rezanje nosov in ušes je bila najblažja kazen, množično obešanje najbolj pogosta, za vodje pa je bila prihranjena ceremonija »kronanja«, ki je v madžarskem ritualu XVI. stoletja popestrjena s tem, da si privrženci rešijo življenje, če pojedjo svojega spraznega voditelja.

Posebnost alpskih in sploh goratih delov Evrope je samoorganiziranje še svobodnih kmetov v nove družbene tvorbe. »Večna zveza« švicarskih kantonov Uri, Schwyz in Unterwalden se je razširila še na druga mesta (1332 – Luzern, 1351 – Zürich, 1353 – Bern) in se uspešno upirala – tudi s silo – Habsburžanom in burgundskim vojvodom, da bi izstopila 1499 iz Nemškega cesarstva; burna zgodovina *Karantanije* in tudi njenega pokristjanjenja ni ponavljala švicarskih izkušenj, je pa vendar prebivalstvu tega področja vtisnila poseben pečat, ki se je potem kazal v posebnem običajno-pravnem položaju Karantanije (do l. 1443) in v silovitih

kmečkih vstajah proti nosilcem tuje svetovne in cerkvene moči; povezovalne črte zasledimo med vzpenjanjem na oblast *norveškega* upornika Sverrea iz gozdnih območij na meji s Švedsko v XIII. stoletju, med *transilvanskimi* gorščaki z vstajajočo narodno dinastijo Hunjadijev in *baskijsko* Navarro na meji zahodnih Pirenejev...

Tudi kmečke vstaje napovedujejo možnost drugačnega življenja, vendar niso integracijski dejavnik Evrope.

II. NASLEDSTVO IN MEDVLADJE V NEMŠKEM CESARSTVU

Slika razmer v Evropi kaže, da je prehod v statusno družbeno ureditev potekal neravnomerno in z mnogimi posebnostmi, povsod pa se je z vso težo postavljalo vprašanje, kako *odločiti* o izvolitvi kraljev in cesarjev, da bi se izognili kaotičnim presledkom v življenju. To ni isto kot *odločiti* se za – sicer pomemben – dokument o pravicah in dolžnostih vladarjev.

Prav interregnum po izumrtju Hohenstaufovcev in popolna razdrobljenost Nemškega cesarstva je prisilila svetovni in cerkveni vodilni sloj, da najprej pragmatično, potem pa tudi formalizirano poskuša rešiti skoraj nerešljivo.

Prav na temelju tega novega mehanizma so potem dve stoletji izbirali cesarje Nemškega cesarstva iz rodov Habsburgovcev in Luksemburžanov – ob redkih izjemah –, povsem po usodnem naključju.

Mehanizem je formaliziran v Zlati buli, ki jo je izdal Karel IV. Luksemburžan (1356), po katerem so volilni knezi nosilci oblasti, ki odločajo s preglasovanjem in se s številnimi privilegiji razlikujejo od vseh drugih knezov. Med temi sedmimi volilnimi knezi so trije duhovni knezi (nadškofije Mainza, Trierja in Kölna), medtem ko so štirje posvetni knezi (češki kralj, pfalški grof na Rajni, vojvoda Sachsen-Württemberg in brandenburški markgrof). Ni več govora o papeževem soodločanju ali o pravici potrditve.

Ta zelo specifičen dokument ne ureja enakih odnosov kot Magna Charta Libertatum angleškega Ivana brez Zemlje (1215), ker predpostavlja, da sloni na drugačnih temeljnih odnosih, veljavnih v Nemškem cesarstvu. Poleg tega je bil angleški dokument izsiljen in je relativno hitro doživel pomembne spremembe oz. dopolnila (Oxfordske provizije – 1250, in model parlamenta – 1295). V Franciji sledijo angleški logiki, ko baroni, meščani in kler izsilijo sklic generalnih staležev (1302), kar šele omogoča Filipu IV., da privede rimske papeže v »avinjonsko suženjstvo«. Pestrost tovrstnih srednjeveških dokumentov kaže tudi Zlata bula iz časov madžarskih Arpadovičev (1222) in podobne listine iz zgodovine skandinavskih dežel.

Cesarska čast nedvomno povzdiguje ugled dinastije, vendar je ključno dosega nje večje dinastijske moči z vsemi drugimi sredstvi in tudi zagotavljanje nasledstvenih pravic z dvostranskimi pogodbami, ženitbami in – če je treba – tudi z nasilnimi sredstvi. Zato tudi Zlata bula Karla IV., ki je objektivno krepila položaj knezov in slabila položaj cesarja, ni reševala kontinuitete v prehodni družbi, temveč je problem le prirojevala in ga odlagala.

Habsburžani so te resnice hitro spoznali. Zato je že prvi Habsburžan na cesarskem prestolu, Rudolf I. Habsburški (1273–1291), vestno opravil svojo cesarsko dolžnost, s tem da je odstranil Otokarja II. Pšemisloviča (1253–1278 padel je na Moravskem polju), ki je izkoristil interregnum v Nemškem cesarstvu in izpraznjena posestva Babenbergovcev in Spanhajmovcev za krepitev lastne dinastije. Od tu

naprej so Habsburžani gojili visok standard dinastijske discipline, saj je zagotavljala nenehno potrjevanje in širjenje dinastijskega vpliva daleč od krajev – v Švici in Alzaciji –, kjer se je prvotno utemeljila njihova moč. S časom Habsburžani uresničujejo idejo Otokarja II. Pšemisloviča s cesarskim ugledom, toda le z lastnim.

Dinastija Luksemburžanov ni dojela smisla te rotacijske igre na cesarskem prestolu in je izgubila. To kljub temu da je imela v svojih vrstah može, ki so prehiteli čas, kot je to bil cesar Karel IV. Svoj delež je iz nekdanje Lotaringije prestavil v Prago, ki je vzcvetela, ustanovil je prvo univerzo v tem delu Evrope in lansiral leta 1356 Zlato bulo.

Konec luksemburško-češke dinastije se začne prav po cesarevanju Karla IV. (1378), ko v Nemškem cesarstvu izbruhne desetletna vojna med nemškimi mesti in volilnimi knezi in ko se odpre prizorišče cerkvenega razkola: posledica je vidna pri treh cesarjih, ki sočasno zasedajo en cesarski prostor, med njimi tudi dokončno ustoličeni cesar Sigismund, sin Karla IV, zadnji cesar iz luksemburško-češke dinastije na prestolu Nemškega cesarstva (1410–1437).

Interregnum izkorišča Elizabeta, žena Albrehta Avstrijskega ter hči cesarja Sigismunda in vznemirljive Barbare iz rodu celjskih grofov. S tem ko je posmrtno kronala svojega sina Ladislava z ogrsko krono kralja Štefana, mu je zagotovil, da se je kot Ladislav Posmrtnik legalno potegoval za položaj ogrskega kralja, hkrati pa je še bolj zapletla celjske rodove v orbito evropske politike.

Gre za tiste prelome v zgodovini Evrope, ki so Nemško cesarstvo vedno bolj potiskali v stran in ga drobili pod udarci novih gibanj in novih sil, ki odpravljajo premoč baronov – teh nosilcev fevdalnega pritiska na nižje od sebe, odpravljajo pa tudi vsakršno obliko discipliniranja od zgoraj. Vsa vladavina Sigismunda – najprej kot ogrskega kralja po ženitvi z Marijo Anžuinsko (1386) in šel je pozneje kot cesar Nemškega cesarstva (od 1410) – je zadnji poskus obdržati nekaj, kar je bilo že izgubljeno. In naključje je hotelo, da so se prav ob donavskem bazenu – tej evropski reki – zbrale vse nasprotujoče si sile, pripravljene tudi na smrtne spopade, ki so ustavile sleherni razvoj in napredek.

Sigismund je res vladal nad vsem ozemljem Avstrije, Češke, slovenskih pokrajin, Ogrske s Hrvaško, vendar je s tem prevzel vse njihove napetosti. Hrvaški velikaši in bosanski so se upirali, kar je vodilo Sigismunda v njihovo neusmiljeno uničevanje (Dobor, Usora), anžuinska dinastija pa po dveh poskusih – Karol Drački in Ladislav Neapeljski – se končno preneha bojevati z ogrsko krono. Ideja o združenih interesih Evrope na koncilu v Konstanci konča v husitskih vojnah na Češkem. Ob vseh lokalnih kronanjih izgubi Sigismund – in Nemško cesarstvo – vpliv nad Italijo in nad Burgundijo. Na severu se grmadijo oblaki: oblikuje se nova državna tvorba med Poljsko in pokrščeno Jagelovičevsko Litvo. Med plemiči na Ogrskem vre.

Najbolj dramatične trenutke svojega življenja je Sigismund, še kot ogrski kralj, preživel v bitki, ki jo je vodil pri Nikopolju (1396) proti sultanu Bajazitu in si je s pomočjo Hermana II., grofa celjskega – komaj rešil svoje življenje. To je bil zadnji poskus Evrope, da z združenimi silami povede križarsko vojno proti Otomanom, pod vodstvom Sigismunda Luksemburškega, predstavnika dinastije, ki je odhajala iz zgodovine.

Prebivalci Slovenije so med prvimi občutili vihar, ki je ob Savi, Dravi in Muri privdijal do Ptuja in so ga, neposredno ali posredno, čutili naslednjih tristo let.

Vendar, nesreča za enega je lahko sreča za drugega. Od te bitke pri Nikopolju se začenja vzpenjati zvezda celjskih grofov. Bližamo se usodni bifurkaciji.

III. ZAPLET NA VZHODU

Pregledujemo stoletje, v katerem se – sočasno srečujejo trije papeži na papeškem prestolu in trije cesarji na prestolu Nemškega cesarstva.

Tretjo trojko je oblikovala smrt treh vidnih predstavnikov turbulenc v donavskem bazenu, v režiji otomanskega sultana Muhameda II., ko je 1456 oblegal Beograd. Drug za drugim umirajo: Janoš Hunjadi, transilvansko-ogrski branilec trdnjave, Djordje Branković, srbski despot v Smederevu, in Ulrik II., celjski grof. Tej trojki lahko dodamo še smrt starejšega brata Matije Hunjadija-Korvina, ubitega Lasla Hunjadija, in še smrt leto zatem umrlega ogrskega kralja Ladislava Posmrtnika. Naravna ali nasilna smrt je preprosto počistila politično prizorišče.

Čudna so pota, ki so tako nenavadno združila usodo takrat uglednih velikašev. Čudno se prepletajo življenjska pota udeležencev v tem pohodu smrti in odločilni tokovi evropske zgodovine.

1) Otomanski sultan Muhamed II. Osvajalec je komaj tri leta pred tem zavzel Carigrad in je zdaj napadal osrednjo točko obrambnega sistema, ki ga je zasnoval že cesar Sigismund in ga je potem prevzela ogrska dežela pod Matijo Korvinom. Tri leta po napadu na Beograd, kjer je bila otomanska vojska odbita in poražena, je Muhamed II. obrnil ost napada na prestolnico srbske despotije Smederevo (1459); ko ga je osvojil, je štiri leta pozneje nepričakovano hitro padla Bosna (1463). Sveže napadalne otomanske sile so bile pred Evropo.

2) Vzpon rodbine Hunjadijev se je začel, tako kot celjskih grofov, za časa cesarja Sigismunda. Janoš Hunjadi (Ivan – Sibinjanin Janko iz narodnih pripovedk) iz nižje romunske transilvanske rodbine, je, vojaško vzgojen, zrastel na dvoru cesarja Sigismunda in tudi pod vtisom husitskih nasprotij; vse to ga je opredelilo za položaj legendarnega borca proti Otomanom. Hkrati se je povzpел do moči največjega zemljiškega gospodarja (ob smrti 4 milijone juter zemlje) in vodje »lige« plemstva, ki je nasprotovala ligi baronov (poleg ogrskih velikašev še celjski grofi in srbski despoti). Med razprtijami za ogrsko krono je Hunjadi zadržal vlogo branilca južnih meja pod kratkotrajno vladavino Vladislava I. Jageloviča (1440–1440) in – po njegovi smrti pri Varni – pod vladavino njegovega protikandidata Ladislava Posmrtnika (1440–1457).

Kolikršna je bila želja Ogrov, predvsem plemstva iz lige Hunjadijev, da se osvobodijo tujih dinastij ali da jih uspešno nadzorujejo, je tudi sklep spodnjega doma državnih stanov iz leta 1440, da kralj in njegov carski svet – sestavljen iz baronov, ne more sprejeti novih zakonov brez njegovega soglasja. Na ta sklep se je pozneje opiral Janoš Hunjadi, tudi ko bo po smrti Vladislava I. pri Varni (1444) prevzel regentstvo na Ogrskem za časa mladoletnosti Ladislava Posmrtnika.

Življenjska ambicija Janoša Hunjadija, da prežene Otomane iz Evrope, se ni uresničila. Evropa sicer moralno podpira njegove napore, pušča pa ga osamljenega v boju z Otomani. Z enotami, zbranim doma (in v okolici) zmaguje (1443 zmagaja pri klancu Kunovici na severnih obronkih Stare Planine v Bolgariji) in doživi hude poraze pri Varni (1444) ter na (drugem) Kosovem polju (1448). Politična in vojaška kronika iz različnih centrov se nikoli nista mogli zediniti o razlogih, ki so preprečili sodelovanje Djordja Brankoviča pri Varni in na Kosovem polju, kakor tudi to, da bi se albanske sile Skenderbega združile s četami Janoša Hunjadija.

Dejstvo je, da je Janoš Hunjadi leta 1456 branil in ubranil trdnjavo Beograd in

da je na tem položaju tudi umrl zaradi nagle, zahrbtnne bolezni. Odšel je iz življenja in stopil v legendo.

3. Za položaj srbske despotije za Djordja Brankovića je značilno, da so se združevale vse tri srbske pokrajine, ki so še preostale po (prvi)kosovski bitki in bile v dvojnem vazalnem odnosu z Otomanskim carstvom in z Ogrsko: to pomeni ugleden položaj despota kot ogrskega veleposestnika, ki plačuje harač sultanu in ima do njega določene vojaške obveznosti.

Sovraštvo med Janošem Hunjadijem in Djordjem Brankovićem temelji vsekar na globokih razlikah v pojmovanju družbenega sistema, ki v srbski despotiji ne pozna nobene oblike velikaškega osamosvajanja. Še bolj pa so razdor poglobile razlike v tolmačenju vazalskih obveznosti in v oceni pohodov na Varso in (drugo) Kosovsko polje.

Dinastijski interes Ulrika II., da podpre kandidaturo Ladislava Posmrtnika proti interesom hunjadijske lige, ki je na ogrski prestol pripeljala Vladislava II., poljsko-litavskega kralja, je Ulrika II. zblížal s srbskim despotom Djordjem Brankovićem. To zvezo je poglobila tudi ženitev Ulrika II. z njegovo hčerjo Katarino, preko katere je bil rodbinsko povezan tudi z grško rodbino Kantakuzen.

Djordje Branković je iz svojega Smedereva v letu 1456 opazoval dogajanja okoli Beograda in je tudi v tem letu umrl.

4. Po obdobju, ko so izumirale najstarejše plemiške družine, so ostali le še pripadniki uspešnih po kriterijih svojega časa, med katerimi so grofi iz goriškotirolske dinastije. ortenburški grofi in seveda celjski grofi.

Goriško – tirolski grofi so se vzpenjali vzporedno z uspehi Habsburžanov, predvsem ob spopadu Rudolfa Habsburškega z Otokarjem IV. Pšemislavičem. Ko tirolska veja v l. 1335 izumre, pridobijo Habsburžani na osnovi dedne pogodbe njihova obsežna posestva. Goriška veja nadaljuje svoj vzpon do položaja najbolj pomembnega kneza v alpskih deželah: izberejo Gorico kot svojo rezidenco, pritegnejo Tolminsko v svojo orbito, zapletajo se v spore z oglejskim patriarhom in so razsodniki med sprtimi severno-italijanskimi mesti.

Vendar delitve posestev med sinove, zadolževanje ter moralni propad vodijo, ta, na zahod obrnjen rod, v eksistenčne težave ter končno tudi do izginotja s politične scene v *korist Habsburžanov* (1500).

Ortenburški grofi iz gornje dravske doline (Spittal) širijo posestva na Gorenjskem (Lipniško gospodarstvo z Radovljico) in na Dolenjskem (Ribniško gospodarstvo s Kočevjem), priseljujejo prebivalstvo iz drugih krajev (posebno v času po veliki kugi), sprožajo uspešno fužinarstvo. So v dobrih odnosih z oglejskimi patriarhi, nasprotujejo pa sočasno drugačnim interesom njihovih sosedov, freisinskih škofov (v loškem gospodarstvu) in briksenških škofov (v blejskem gospodarstvu).

Po mnogih delitvah grof Friderik III. (1389–1418) še enkrat združi vso dediščino; ker je umrl brez naslednika, po dedni pogodbi preide vsa lastnina v *roke celjskih grofov*.

Močna solnograjska škofija ter posestva freisinskih in briksenških škofov uživajo privilegije posvetnih velikašev nemoteno vsaj do kmečkih uporov in do cerkvene reformacije.

Edino oglejska patriarhija izgubi leta 1440 posvetno moč, ko Benetke zgradijo svoj obrambni mehanizem proti Otomanom v zaledju na kopnem.

Tudi solnograjski škofje so se znašli proti koncu XV. stoletja v primežu med

interesi Habsburžanov in ogrskega kralja Matije Korvina, to ga je povežalo z zgodovino naših krajev.

Tako sta se ob polovici petnajstega stoletja našla v slovenskih deželah dva mogočna plemiška rodova – *Habsburžani in Celjski grofi* – vsak z različno dinastijsko strategijo.

Habsburžani so vztrajali pri svoji tradicionalni politiki sistematičnega širjenja dinastijskega ozemlja, vanj pa so vključevali tudi naše kraje. Celjski grofi so si tudi želeli zagotoviti kar najmočnejše dinastijsko ozemlje, vendar so bili s telesom in dušo obrnjeni k povezavam daleč zunaj svojega izhodišča in k poseganju za najvišjimi položaji. Ambicije ene in druge strani so jih po smrti cesarja Sigismunda zapletle v medsebojne obračune, ki so se lahko končale le s smrtjo manj srečnega.

Cesar Sigismund Luksemburžan je storil vse, kar je bilo mogoče, da bi izrazil svojo hvaležnost, ker so mu rešili življenje pri Nikopolju. Poleg tega je izboljšal dinastijski položaj Celjskih grofov v celoti s širokimi donacijami (Varaždin, Vinica, Vrbovec, Čakovec z Medjimurjem) in z dodeljevanjem visokih položajev (grofi zagorski, ban dalmatinski, hrvaški in slavonski). Ob vseh nasprotovanjih plemiških rodbin je cesar Sigismund – leto dni pred svojo smrtjo – povzdignil dinastijo celjskih grofov v rang državnih knezov Nemškega cesarstva z vsemi pripadajočimi privilegiji (1436).

V sklop dolgoročne dinastijske politike cesarja Sigismunda sodijo zveze celjskih grofov z bosanskim kraljem Tvrtkom I. (hčerka Katarina omožena s Hermanom I.), ki kulminirajo v odloku kralja Tvrtka II. (1427), da daruje vse bosensko kraljestvo »sorodniku in bratu« Hermanu II. Odlok, ki ni bil nikdar uresničen, kaže pa na korenine različnih interesov Celjskih grofov in predvsem rodbine Hunjadijev z njihovimi hrvaškimi in bosanskimi privrženci.

Ne želim podati tolikokrat napisano zgodovino Celjskih grofov, niti se spuščati v oceno njihovih etičnih principov, ki med neusmiljenim bojem »vsakogar proti vsakemu« ne odstopajo bistveno od evropskega povprečja.

Za razplet zapleta okoli 1456 leta je vendar odločilna tesna povezanost Celjskih grofov in luksemburško-češke dinastije, ki je podkrepljena z ženitvenimi zvezami in se nadaljuje v tistem tenkem odcepu z imenom Ladislav Posmrtnik. Ta veza je v celoti zajela tudi zadnjega med celjskimi grofi, Ulrika II. To je gnalo Ulrika na zadnje potovanje pod križarskimi zastavami z Ladislavom Posmrtnikom, končalo pa se je v Beogradu.

IV. SAGA O SMRTI, KI RAZPLETA

Mesto dogajanja: Beograd. Čas: 1456.

Po smrti očeta Ivana Hunjadija postane poveljnik Beograda njegov starejši sin Ladislav. Tudi mlajši sin Matija je v Beogradu.

Pod izgovorom, da pripravlja novo križarsko vojno, pride ogrski kralj Ladislav Posmrtnik pred Beograd v spremstvu Ulrika II., celjskega grofa. Kralja in ožje spremstvo pustijo v mesto, nemških križarjev ne.

Formalen povod za zaroto Hunjadijevih privržencev proti Ulriku II. je njegovo pismo srbskemu despotu Brankoviću, v katerem mu obljublja *glavi* obeh sinov Ivana Hunjadija. Hunjadijevci – iz lige malega plemstva – pokličejo Ulrika, mu očitajo izdajstvo in ga po krajši njegovi obrambi *ubijejo*.

Ladislav Hunjadi se brani pred kraljem, ki ga potolaži, pozneje pa ubije. Kralj

Ladislav Posmrtnik nato odpelje Matijo s seboj v Prago, kjer ga internira, sam pa drugo leto *umre*.

Medtem je *umrl* srbski despot Djordje Branković. Tri leta pozneje Otomani spremenijo del ozemlja srbske dinastije v Smederevski sandžakat, po zasedbi Bosne (1463) *ubijejo* še zadnjega bosanskega kralja Tomaševića.

V. IDEJE IN REALNOSTI V SVETU KRALJA MATIJE KORVINA

Smrt treh velikašev, katerih življenjske koordinate so se sekale in nehale v letu 1456, je omogočila Matiji Korvinu, da je odvrzel preteklost in odprl nove strani v zgodovinski knjigi Ogrske in srednje Evrope.

Začelo se je s tem, da so privrženci rodbine Hunjadi prisilili ogrske barone, da v letu 1458 izberejo mladega Matijo za svojega kralja. Kralj Matija Korvin je takoj čvrsto zgrabil državne vajeti, se osvobodil zaščitniških objemov in znal ustaviti odpor baronov. Srhljiva dogajanja iz Beograda in po Beogradu so se globoko zapicila v njegovo pamet.

Moč Matije Korvina je bila v tistih, ki so ga postavili za kralja in v načinu vladanja »narodnega kralja«. To je zahtevalo zavezanost globljim interesom kmečke osnove družbe, iz katere je prišel, in drugačno organizacijo družbe. Uspel je oblikovati skupno idejo dveh nosilnih slojev družbe: nižjega plemstva in kmečkega sloja ter uveljaviti stalno kraljevo »črno« vojsko, ki je to idejo branila.

Črna vojska je bila sestavljena iz husitskih vojakov in iz raznih slojev družbe, ki je bila večnacionalna (tudi iz vrst Sasov, Kumanov, današnjih Slovencev...). V državne in dvorske službe priteguje preproste, sposobne ljudi. Zna poslušati in popravljati krivice.

Ob vsej strogi finančni disciplini ni nemirov med kmečkim prebivalstvom. Zagotovljene so v miru možnosti za pretežno kmečko gospodarjenje in trgovanje. Skrb za dobre ceste spominja na trgovinski sporazum, ki so ga v l. 1335 sklenili kralji Ogrske, Češke in Poljske v Višegradu. Monopol izkoriščanja nahajališč srebra in zlata je reguliran; do poplave dragocenih kovin iz Afrike in Amerike pokriva Ogrska velik del evropskih potreb. Ogrski zlati gulden je več stoletij veljal za eno najstabilnejših valut.

Matija Korvin je bil organizacijsko in finančno okrepljen, zato je vodil politiko kombinirane aktivne obrambne in napadalne strategije v odnosu do Otomanov in do Habsburžanov, ustaljenih cesarjev Nemškega cesarstva.

Pri teološko centralizirani državi *Otomanov* se še vedno javljajo oscilacije med vladami sultanov z ekspanzionističnimi, devširmijskimi ambicijami in sultanov, ki iščejo nova pota vladanja tudi z bolj miroljubnimi metodami. V letu 1481 umre napadalni Muhamed II., za njim postane sultan Bajazit II. (1481–1512), ki uporablja spretnost diplomacije navzven in navznotraj.

Matija Korvin sledi tem oscilacijam: proti prvemu nastopa vojaško, proti drugemu z mirovnimi ponudbami. Dosegel je premirje; to so v zadnjem desetletju njegove vladavine spoštovali na obeh straneh.

Korvin nima dovolj moči, da bi odgnal Otomane, ne želi pa se odreči vplivu na področju *srbske despotije* in se zaveda, da je bil njegov nasprotnik Djordje Branković vendar dvojni vazal, torej tudi ogrski. Zato zanika prenos naslova srbskega despota na bosanskega kralja in obnavlja srbsko despotijo (1471) pod Vukom Grgurevičem, vnukom despota Djordja Brankovića, znanim iz narodnih pesmi kot Zmaj Ognjeni Vuk. Skupni pohod na Srbijo omogoči, da zavzame utrjeni Šabac in

oblikuje Šabčansko banovino (1475/76), to bo za pol stoletja zadržalo ogrsko oblast nad severno Srbijo (brez Smedereva).

Po padcu *Bosne* prodira Matija Korvin konec 1463 in v letu 1464 po dolini Vrbasa do Banjaluke in Jajca, ju zavzame in postavi kot ključni točki v svoj obrambni sistem. Zatem je pa po zavzetju Srebrenika (in s prodorom do Zvornika) potisnil Otomane tudi iz severne Bosne za več kot pol stoletja.

Priložnost, da je lahko posegel v deželo svojih nekdanjih nasprotnikov, celjskih grofov, je Matiji Korvinu ponudil solnograjski nadškof, ko je svoja posestva na *Slovenskem* izročil ogrskemu kralju v varstvo, da jih ne bi bilo treba odstopiti zaščitencu cesarja Friderika III., ostrogonskemu nadškofu. Ker se je spor okoli dediščine celjskih grofov že končal, je največji del dežele ostal v rokah Habsburžanov (razen posestev Goriških grofov in cerkvenih posestev). Prav s solnograjskimi posestvi si je Matija Korvin pridobil pomembno mesto v staležki strukturi slovenske dežele (Ptuj in Središče ob Dravi, Brežice, Rajhenburg in Sevnica ob Savi, Lipnica (Leibnitz) na spodnjem Štajerskem, mesta na Koroškem...), potrdil pa je globoko nasprotovanje cesarju Frideriku III.

Vojna na Slovenskem sodi v sklop tretje, zadnje vojne s *Habsburgi*, s katero naj bi se približal uresničitvi svoje ideje o oblikovanju donavske monarhije, ki bi edina omogočila učinkovito obrambo proti Otomanom. To ga je zapletlo v vrsto spopadov, ki so trajali vse do njegove smrti, s trmastim, zaprtim in tudi z lastnim sinom sprtim cesarjem Friderikom III., doslednim izvajalcem habsburške dinastijske politike.

Te vojne so popeljale vojsčake Matije Korvina do Vroclava v Šleziji in do obleganja Maribora in Ljubljane, prinesla so Ogrski Moravsko in Šlezijo, kot krono vsega pa še zavzete *Dunaja* (1485), kamor je prenesel svojo prestolnico. Za Habsburžane je to bilo ponižanje brez primere, za prebivalce tedanje Slovenije pa je to bil dogodek, ki ga je mogoče primerjati le s koncem sveta.

Ob svoji smrtni uri (1490) je moral Matija Korvin ugotoviti, da ni – podobno kot drugi pred njim – uspel združiti nezdružljivo in da se tudi on ni mogel osvoboditi zanke dinastijskega nasledstva in svoje nepremagljive potrebe, da sebe in svoje načrte projicira v prihodnost, ki ni več njegova. Bridka je bila tudi zavest, da ga bo njegov življenjski nasprotnik preživel, čeprav samo za tri leta; tega seveda Matija ni mogel vedeti.

Ob zavzetju *Dunaja* je svetu izrazil željo, naj bi ga nasledil sin Ivan (hrvaški Ivaniš), ki mu ga je podarila lepa meščanka iz Vroclava, česar ni mogla storiti inteligentna, oblastizeljna druga žena, Beatrice iz rodu neapeljskih Aragoncev. Ta je prinesla na dvor kralja Matije Korvina vse bogastvo italijanske renesance, pa tudi zaplete med italijanskimi rodbinami neapeljskih Aragoncev in milanskega Lodovika Mora iz rodbine Sforza zaradi nameravane poroke sina Ivana z milansko Bianco. Usoda je hotela, da je prav ta Bianca postala žena cesarja Maksimilijana, naslednika Friderika III., in da Ivan ni postal naslednik Matije Korvina, temveč le slavonski vojvoda.²

² Ob razpravi, ali je ogrski kralj Matija Korvin tudi slovenski kralj Matjaž, ni možen odločen odgovor, dokler se zveza med zgodovinskimi osebnostmi in dogajanja ter narodopisjem išče v čisti vzročni povezavi, ki ne dopušča alternative.

Če pa sprejmemo razliko med znanstvenim in narodopisnim spoznanjem, potem je dopustna možnost, da je vpliv osebnosti kralja Matije Korvina – tako neposredno zapletenega v življenje naših krajev – na zgodovinski spomin ljudstva, ki se izraža na poseben način v narodopisju (ne le slovenskega naroda).

Vendar je prav tako dopustno, da je spomin slovenskega ljudstva na pomembne, čeprav ne še povsem pojasnjene dogodke izpred 250 let življenja, pod močnimi vplivi kmečkih vstaj in vojn vplival na oblikovanje zamišljenega sintetičnega lika Kralja Matjaža. Ostane poseben smisel zbiranja in analize narodnega pripove-

VI. EPILOG

Evropa se je po smrti kralja Matije Korvina srečala s svojo resnico.

Po nekaj stoletjih od nekdanjega imperiuma in sacerdotiuma ni ostalo nič. Zgodovinski oklepaj, ki ga je upodobil Matija Korvin, ni mogel ustaviti razkrajanja, ki je zajelo Evropo. Skoraj idealne možnosti, da se začne znova, so se pokazale kot neuresničljive. Višegrajski dvorec nad Donavo je zapuščen, dragocena knjižnica razgrabljena ali uničena, nosilci idej iz sončne Italije so se porazgubili.

Na Balkanu dozoreva črni scenarij, ki le še čaka na svojega izvajalca. Smrt cveta hrvaškega plemstva pri Udbini (1493) je le skromen predznak za težke nastopajoče dneve. Sultan Sulejman Veličastni uniči zadnji obrambni sistem Evrope, ki ga je držal Matija Korvin: zavzame Beograd (1521), prečka Dravo in na Mohačkem polju (1526) uniči ogrsko plemstvo ter njihovega kralja iz rodu Jagelovičev. Začenja se stopetdesetletno obdobje razkosane Ogrske med Habsburžani. Otomani in sedmograškimi plemiči, otomanskimi vazali. Otomani so pred vrati Dunaja (1529 in 1533) in z zavzetjem Budima (1540) zapečatili etnično mešanje na Balkanu ter označili novo globoko delitev med Vzhodom in Zahodom Evrope.

Tudi Nemško cesarstvo – kot srce Evrope – je doživljalo čase velike ranljivosti. Razdirale so ga prave kmečke vojne, ki so se prepletale z vsemi odtenki verske reformacije, in so razkrajale tudi duhovno vodstvo.³

To, kar še danes zbujajo pozornost, je sočasnost kmečkega uporniškega gibanja v srednjih in jugozahodnih deželah Nemškega cesarstva z vstajami švicarskih, ogrskih in slovenskih kmetov z različnimi stopnjami radikalizacije in organiziranosti. V obdobju 1513–1515 in 1524–1525 je prišlo do okrutnega vzajemnega uničevanja dvorcev, župnišč in kmetov, do nevihteškega izigravanja razdraženih kmetov, do holokavstičnih ekscesov zmagovitega valdburskega Georga Truchsesssa. Razlika med Thomasom Münzerjem, razpetim med zahtevami in možnostmi revolucionarnega delovanja, in idejnim nosilcem protesta Martinom Luthrom (1517 in dalje) opredeljuje vso tragiko kmečkega upora, ki je zdesetkal kmečko prebivalstvo, prispeval k sekularizaciji cerkvenih imetij, oslabil plemiče in podprl koncentracijo moči v rokah knezov.

Kulminacija tega razpadanja družbene strukture je dosežena v tridesetletni vojni (1618–1648), ki ustavi vsak razvoj v Nemškem cesarstvu in označuje v tem obdobju najnižjo stopnjo neenotne Evrope.

Kmečka vojna v Nemškem cesarstvu je vsekakor povezana z Luthrovim protestantizmom, vendar je neizbrisna tudi vloga švicarskih reformacijskih cerkva Zwinglija (1522 v Zürichu) in Kalvina (1541 v Ženevi), ki sta zaradi svojega puritanizma močno vplivali na versko podobo Evrope. To tembolj, ker je Švica po odhodu iz Nemškega cesarstva postala priljubljeno pribežališče skoraj vseh neuspešnih vodij nemških puntarjev.

Uveljavljanje načela verske pripadnosti po knezu (»cuius regio, eius religio«) je dokončalo še en proces ločevanja Severa in Juga Evrope.

dovanja, ne kot osnove za potrjevanje zgodovinskih dejstev, temveč zaradi avtonomne vrednosti takšnega delovanja. V tem smislu je spoštovanja vredna zbirka pripovedk o kralju Matjažu Ivana Grafenauerja (1951).

3. Kmečke vstaje in verski nemiri so bili veliko gibalo družbenih sprememb v okvirih odmirajočega fevdalnega sistema. Zajemajo najprej zahodno Evropo, pozneje pa v valovih dežele srednje Evrope (Nemčijo, Češko, Ogrsko, Švico, Slovenijo...).

Vendar povezave med kmečkimi vstajami v različnih okoljih še niso zadovoljivo spoznane. Ne gre za iskanje organizacijskih povezav med njimi, kolikor za razumevanje podobnih vzrokov, ki vodijo do punta kmečkega prebivalstva in prebivalstva nasploh.

Paradoksalno: prav v časih teh turbulentnih dogajanj cvetijo italijanska mesta s čudovitimi slikarskimi, kiparskimi in gradbenišskimi deli velikih mojstrov renesanse, od Michelangela do Raffaella in Tiziana. Prav ta kontrast med tragično vsakodnevnostjo in lepoto ustvarjalnosti se je v naslednjem stoletju razširil po vsej Evropi in se prav v njem javljajo vrhunski nosilci osvobodjene filozofske misli: Descartes, Spinoza, Leibniz.

V srednji in zahodni Evropi so močne dinastije zaščitene z zidom razkrajalnih tendenc. Vzdigujejo se z vedno bolj konsolidiranimi dinastijskimi ozemlji in neupogljivo žele, da povečajo svoja bogastva z osvajanjem čim večjega dela zemeljskega globusa. Te staležko organizirane države ob atlantski obali pristopajo k snovanju svetovnega kolonialnega gospodarstva po načelih medsebojnega brezobzirnega tekmovanja, ki vodi v Hobbesovo »vojno vseh proti vsem«.

Zaprto Sredozemno morje in odkrivanje že odkritega je postavka uspeha teh novih prišlekov v svetovni areni. Jacques Attali je nastalo situacijo sintetiziral – s prizvokom ironije – z mislijo, da se v tej, na dvoje razdeljeni Evropi »Zahod zanima za morja, Vzhod pa se ukvarja sam s seboj.«

Razdelitev Habsburžanov na špansko in avstrijsko vejo le potrjuje, da Avstrija prevzema vlogo branitelja Evrope z vojaškim angažiranjem balkanskih narodov; to je nekega dne postalo usodno zanjo, za njeno dinastijo pa tudi za narode pod njenim dominantnim vplivom.

* * *

Iz spoznanja preteklih tokov vsakdo potegne svoje sklepe. Ob tem se mora zamisliti o globoki zakoreninjenosti neenotnosti v Evropi v času, ko se ta Evropa poskuša združiti.

Razlika in podobnost med preteklostjo in sedanostjo je v tem, da današnji narodi na Balkanu – zapleteni v najmanj razumljivem spopadu stoletja – ne vedo, kaj branijo, razen če mislijo, da branijo sebe in kakšne enotne paradigmatične vrednosti nekega prihodnjega boljšega sveta.

V resnici takšnih enotnih vrednostnih paradigem za vse v svetu ni in ne more biti. Že misel na to, da se že zdavnaj, ali komaj priborjena nacionalno-socialna državna tvorba lahko izgubi v veličini še nedojetega nadnacionalnega projekta, zbuja dvome o upravičenosti takšnega združitvenega napa in žrtev.

Zato začetna točka rekonstrukcije sveta ne more biti enotnost sveta, saj je ni, temveč njegova različnost in težka pot do skupnih resnic, ki obstaja.⁴

To pa terja drugačno zgradbo paradigmatičnih vrednot, dvom o splošni veljavnosti scientizma, uveljavljanje nemonetariziranih vrednosti človeške blaginje in končno iskanje svojevrstnega reda v nepreglednem množtvu nepredvidljivih družbenih gibanj.

Ljubljana, september 1993

IZVORI

Pri nastajanju tega eseja sem se opiral na lastne družbeno-zgodovinske raziskave in mnoge druge izvore, med katerimi rad omenjam:

– Zgodovina Slovencev (1979). Skupina avtorjev. Cankarjeva založba, Ljubljana.

4. Podrobneje o tem v: Ivo Fabinc: »Od fraktalov do Maastrichta – Slovenija pred novimi izzivi«, Slovenska ekonomska revija, št. 1–2, 1993. Ljubljana.

- Zgodovina slovenskega naroda (1992 - reprint prve izdaje iz let. 1910-1916). I del. Josip Gruden. Mohorjeva družba, Celje.
- Die Geschichte Ungarns (1991). Skupina avtorjev. Corvina Kiado, Budimpešta.
- Geschichte von Ungarn (1874). Ignaz Aurelius Fessler. Brockhaus, Leipzig.
- Karl Nehring: Matthias Corvinus. Kaiser Friedrich III. und das Reich - zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum (1975). Oldenbourg Verlag, München.
- Jan Komorovsky: Kralj Matej Korvin v ludovej prozaickej slovesnosti (1957). Slovenska Akademia Ved, Bratislava.
- Ivan Grafenauer: Slovenske pripovedke o kralju Matjažu (1951). Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Milko Matičetov: Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskovanj (1958). Slovenska akademija Znanosti in umetnosti, Razprave. Ljubljana.
- Jacques Attali: »1492«. (1991). Fayard, Paris.
- Paul Kennedy: The Rise and Fall of the Great Nations (1987) Random House, New York.
- Fernand Braudel: Strukture vsakdanjega življenja. (1988 - prevod s franc. orig. 1979). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Immanuel Wallerstein: Suvremeni svjetski sistem (1986- prevod orig. 1980). Centar za kulturnu delatnost, Zagreb.
- Bogo Grafenauer: Kmečki upori na Slovenskem. (1962). Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Friedrich Engels: Der Deutsche Bauern-Krieg (1945 - reprint prve izdaje iz l. 1850). Verlag Neuer Weg, Berlin.
- Ivo Fabinc: Pri koreninah sedanosti, 1492 - ob odkrivanju že odkritega. (1992). Sodobnost št. 11, Ljubljana.
- Ivo Fabinc: »Od fraktalov do Maastrichta - Slovenija pred novimi izivi«. Slovenska ekonomska revija, št. 1-2, 1993. Ljubljana.
- Bogo Grafenauer: Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem (1974). Državna založba Slovenije, Ljubljana.